

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

az értekezésből, mint a népisme rajzokból, lapunkban közleményeket bemutatni lesz alkalmunk.

Közgazdasági élet.

Iparcikkeink a Keleten. A budapesti kereskedelmi muzeum keleti kirendeltségei jelentékeny szolgálatokat tesznek kiviteli kereskedelmünk érdekeinek, — egyre szélesebb utat törve keleten a magyarországi származású iparcikkeknél. Ezidőszerint a kereskedelmi muzeum tizenegy helyen tart fenn minta-tárakkal kapcsolatos kirendeltségeket; melyek rövid fennállásuk óta mintegy másfél millió forint értékű magyar iparterméket helyeztek el keleten; hazai czégek javára közvetített üzletek folytán.

A gyergyói vasút. Kereskedelmi miniszterünk Molnár József orsz. képviselőnek, Szász-Régentől kiindulva Görgény-Sóakna, Görgény-Szentimre és Libánfalva községeken, valamint a Kereszthegyen át Gyergyó-Szárhegy irányában, Gyergyó-Szentmiklósig vezetendő helyi érdekű vasútvonalra előmunkálati engedélyt adott.

Mi újság az örmény világban?

Uj akadémiai tanár. Michelián Árság dr., ki »Az örmény egyház« című dolgozatával az Izsák-Meszrob-féle pályadíjat nyerte el, az ecsmiádzini Györgyféle akadémia tanárának nevezetett. Michelián, ki susi születésű, a jenai egyetemen nyert bölcsészettudori oklevelet.

Örmény papir. A Párisban megjelenő »Echo de Paris« című francia lapban olvassuk, hogy az orvosok állítása szerint igen jól lehet a szoba levegőjét tisztítani, ha abban »örmény papir«-t (»Papier d'Armenie«) égetünk, mely desinficiálól tulajdonságán kívül még kellemes illattal is bír. E papir Paris egyik gyárában készül azon jóillatú töményből, mit az örmények jeruzsálemi töménynek neveznek.

Az első örmény nő, ki bölcsészettudori oklevelet nyert, Hágopián Vártuhi (Jakabffy Róza) trebizondi születésű kisasszony, ki Tiilisben tanulta a népiskolát, Zürichben végezte el a gimnásiumot; egyetemi tanulmányait Zürichben kezdte, de Genfben és Lipszében folytatta; különösen paedagógiát, irodalmi és történelmi előadásokat hallgatott. Bölcsészettudori oklevelet Bernben kapott. Hágopián kisasszony rendkívüli tehetség; alaposan tudja a francia, német, örmény nyelvet. Szabad ideje alatt irt névtelen cikkeket a »Méság«-nak is. Hágopián Róza az első örmény nő, ki külföldön végezte egyetemi tanulmányait.

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Csásusz Márton.

A pesti egyetem egykori volt híres tanárának és al-
elnökének: dr. Csásusz Mártonnak, — kinek
érdemdús neve s felejthetetlen emlékezete kivált a gyógy-
tudományok magyarhoni művelői előtt maiglan állandó
tisztélet tárgya, — röviden vázolt élettörténetét e lapokban
már vették régebbi olvasóink; még pedig illetékes orvosi
szakférfiú, a kolozsvári egyetem fiatal magántanára dr.
Ákoncz Károly tollából.

Akkor, midőn az életrajzi vázlatot közreadtuk, még
nem jutottunk Csásusz arczképének birtokába; s így —
mivel közpályájának kivánt bemutatását elhalasztani nem
akartuk, — az életleirást arczkép nélkül kellett közread-
nunk. Közelebről kellemes meglepetés gyanánt kaptuk
meg egy igen szép kivitelű, nagyobb alakú képét az egy-
kori, ünnepelt magyar-örmény orvostanárnak, — a mely-

nek alapján siettünk elkészíttetni az e sorok fölött látható, ugyan kisebb alakú, de nem kevésbé sikerült arczképét.

Az eredeti példány, Csásusz aláírásával ellátva, dr. Mártonfi Lajos tanár szívéssége folytán került szerkesztőségünkhöz, s az annak alapján, a bécsi Angerer-czég hírneves műintézetében elkészített illusztrácziónk — úgy hiszszük — e valódi nagy tudósnak nemes vonásait s fenkölt szellemét művészileg kifejezett természetűséggel adja vissza.

Képszöveg gyanánt álljon itt ezúttal az alábbi bő kivonat, dr. Lenhossék Józsefnek, (mint tanszéki utódjának) Csásusz elhunytá után négy évvel a pesti egyetem egyik dísztermében tartott gyönyörű emlékbeszédéből; melyben elődjét mint embert, mint gyakorló orvost, mint egyetemi tanárt, mint tudóst, mint hazafit — és mint igaz keresztényt méltatja:

* * *

Dr. Csásusz Márton, — kinek örmény származású elődei a mult század közepén Erdélyből Magyarországra települtek, — 1796-dik évben, augusztus nyolczadikán született Felső-Bányán, Szathmár-vármegyében. Édes atyja Csásusz Kristóf ottani kereskedő, minden szorgalma és becsületessége mellett, szegény maradt. Édes anyja, született Isaák Sára, szintén örmény eredetű volt. Csásusz a két elemi, a hat gymnasiumi osztályt és a két bölcsészeti évet Nagyváradon végezte. Orvosi pályáját az 181¹/₆-ik iskolai évben ezen kir. egyetemenél kezdette, és az egész öt évi tanfolyam alatt mindig a legjelesebbeknek egyike, különösen a leiró boncztanból tizenkét iskolatársa közt, a még akkor létezett számbeli osztályozás szerint, harmadik jeles volt.

Nem levén atyjának vagyona, — kénytelen volt mások tanítása, részint rokonaitól nyert segélyezés által magát fentartani. Atyjának 1827-ben történt halálózása után pedig, anyját kiskorú öcscsével együtt magához vette, és azokról gondoskodott. Tevé azt a legnagyobb készséggel és örömmel, mert szeretete édes anyja iránt, úgy szólván példanélküli volt.

Sokan közülünk, tisztelt hallgatók! még vissza fognak emlékezni azon nemes arczú, magas termetű, valódilag áhitatos, szilárd jellemű, szigorú erényű, büszke magatartású, mindig magyar ruhában, különösen csinos magyar főkötőben járt, csak magyar nyelven szóló aszszonyra, — kinek igen határozott mondásai és feleletei, többnyire magyar hazánk iránti forró honleányi szeretetének mindannyi bizonyosságául szolgáltak; kit rendesen minden nap látni lehetett gyalog a Ferencz-rendűek templomába menni a szentmise hallgatására, — és ki iránt fia Márton 1852-ben, márczius huszonharmadikán hetvenhetedik évében bekövetkezett haláláig nemcsak a legnagyobb gyermeki engedelmességgel és alázatossággal viseltetett, hanem minden legkisebb kívánságát, bár minő áldozatba került is, teljesíteni iparkodott.

Édes anyja iránt viseltető ebbeli nagy fiúi szeretetes tiszteleténél fogva történt, hogy habár a házasság iránti nézetét, huszonnegyedik évében irt felavatási értekezéséhez csatolt tizenegyedik számú tétele világosan kitünteti, — mely így hangzik: „Matrimonium ad morum integritatem conservandum et ad debitam prolium educationem inevitabiliter necessarium; semper inter personas congruentis aetatis, ac ex vera propensione concludendum,“¹⁾ — mind végig nőtlen maradt.

Jelesen letett szigorlatai után, 1820-ban május hatodikán az akkori időben szükségelt felavatási értekezést „De intestino sanguinis motu, ut praecipuo circulationis adminiculo“²⁾ bocsátotta közre.

Ezen rövid szép latinságú értekezésben az e tárgyra vonatkozó irodalomnak igen lelkiismeretes felhasználásával, éles elmével törekszik bebizonyítani, hogy sem a szív szivó és nyomó, sem pedig az edények összehuzódási tulajdonságai nem elegendők a vérkeringés megma-

¹⁾ A házasság, mely összeillő korú és egymás iránt igazi hajlamot tanusító személyek közt kötendő, a tiszta erkölcsök épességben tartása és a gyermekek kellő nevelése végett elkerülhetetlenül szükséges.

²⁾ A vér titkos mozgásáról, mint a keringés különös alajjáról.

gyarázására, hanem, hogy ez inkább a vérben létező, különösen Wilson és Treviranus által felismert „sajátlagos“ mozgás erejében keresendő.

Ugyanezen napon az orvostudori fokra emeltetett, a nagyhirű hittudor Tumpacher József rector-sága alatt.

Felavatása után mint gyakorló-orvos kezdette működését Pest városában.

És valóban, mint olyan, ritka tünemény vala; nemes, mosolygó, rendkívüli bizodalmat gerjesztő arcza, édes anyjához hasonló büszke magatartása, férfias fellépte, imponáló lelki nyugalma, kiváló csinossággal párosult egyszerű öltözete, továbbá fáradhatatlan szorgalma, a betegségeknek szerencsés rögtöni felismerése és igen finom tapintata, melynél fogva mindig gyorsan tájékozván magát zavarba soha nem jött, és ezek folytán igen szerencsésen véghezvitt gyógyításai, a gazdagok úgy mint a szegények iránt vallás különbség nélkül mutatott szolgálatkészsége, a mellett ritka önzéstelensége: — rövid idő alatt annyira megszerzék számára Buda-Pest lakosainak bizodalját, hogy az ikerváros legkeresettebb orvosai egyike lőn.

Szélesb körű megösmertetését öregbitette a cholera-járvány első kitörése, mely időben, nyolczvannál több beteget volt kénytelen naponként meglátogatni.

Alig van ház, de mi több, alig jelentékenyebb család Buda-Pesten, hol mint gyakorló-orvos meg nem fordult volna.

Ezen nagy hire nem szoritkozott csak e testvérvárosra, hanem kiterjedt széles magyar hazánkra, sőt ezeken túl is; úgy, hogy számtalan szenvedő, messziről csak azért utazott ide, hogy magát általa gyógyíttassa.

Mint gyakorló-orvos, azon kevés szerencsések közé tartozott, kiről a sokszor igazságtalan közönség soha rosszat nem mondott, és a kinek fényes előmenetelét a gyakorlat tövises terén fáradazó többi orvostársai, soha nem irigyelték.

Ezen ritka kivételt csak is józan eljárásának köszönheté; mert távol volt mindattól, a mi az orvosi nyeglenségnek csak színét is viselte volna.

Azon nagy tiszteletnek, melyben ezen férfiú élet-hosszáig a gyakorlati téren ügyfelei részéről részesült, — oka különösen az volt, hogy a betegágy melletti tanácskozások alkalmával, — bár mindenkor határozottan kimondotta orvosi véleményét, — más véleménnyel lévő orvostársainak nézeteit méltányolta, azon nemes indoknál fogva, hogy minden orvos véleménye épen oly belső jó-akaró meggyőződésének eredménye, mint saját magáé; továbbá, hogy saját szavaival éljek: „A működés a gyakorlat terén a tudomány minden haladása daczára, még igen távol van attól, hogy dönthetetlen biztonsággal bírna.“

Csásusz meggyőződése volt, hogy minden oklevéllel ellátott orvos vétkezik, ki a gyakorlat terén nem működik, bárminő állásban és viszonyokban legyen is; mert — úgy mondá nekem — miért áldozta fel életének leg-szebb idejét ezen szent tudománynak, ha azt a szenvedő emberiség javára nem alkalmazza? és bár minő legyen valamely orvosnak elméleti műveltsége, az nem csak fel nem menti, hanem még inkább arra kötelezi; mert minél nagyobb egy vagy más orvosi elméleti tudományban való jártassága, annál alaposabb lesz eljárása a gyakorlat terén is.

Ezen nézete folytán még utolsó éveiben is, roskadt egészsége daczára, folytatta orvosi gyakorlatát, míg végre, az éjjeli beteglátogatásokat félbeszakítani, mindinkább csak régi barátjai és azok családjai gyógyítására szoritkozni kénytelenült; az orvosi tanácskozásokban azonban, még rövid idővel halála előtt is részt vett.

A magy. kir. egyetemnél működését 1824-ben aprilis negyedikén kezdette, mikor a hazai irodalmunk közül nagyérdemű Bugát Pál után orvoskari jegyzőnek választatott.

A kiérdemelt bizodalom fényes, méltó bizonyságául szolgált, hogy hat évi jegyzősége után, az 183⁰/₁-dik iskolai évre az orvosikar dékánjává választatott, s e méltóságban közakarattal az, a három következő évben is megerősített.

Az 183⁰/₁-dik iskolai év végén, a cholera-járvány legelső gyászos kitörése alkalmával, július tizen-

negyedikén felsőbb rendelet folytán, azon elvnel fogva, hogy e baj ragályossága által terjed, Pest városa körül zárvonallal állítottatott, és Buda városával a közlekedés az akkori hajóhid egy részének kivételével, megszüntetett.

A hazatérésben gátolt idegenek, különösen a vidéki egyetemi ifjúság, az akadályok elhárítása végett, erőszakhoz nyult; a zendülés az alsóbb néposztály hozzájárulásával mindinkább növekedvén, utóbb csakis katonai erő közbejöttével nyomathatott el.

Akkoriban — daczára annak, hogy Stáhly Ignác egyetemi tanár a zajongó nép által megtámadtatván, majdnem annak áldozatjául esett, és csakis igen nehezen menekülhetett Budára, — Csásusz, mint dékán, a Dunaparton összegyülekezett, nagy részt felfegyverkezett, felingerült egyetemi ifjúság közé lépett, és szilárd, mérsékelt modorával, azon ígéretével: hogy rövid idő múlva haza bocsáttatnak, — mi meg is történt, — az ifjak lecsendesítésére, a kedélyek lecsillapítására sikeresen közrehatott.

Mint boncztanár Csásusz 1827-ben kezdte meg hivataloskodását, mikor ezen szak rendes tanára, Stáhly Ignác, a gyakorlati sebészet tanítására alkalmaztatván, annak helyettesének neveztetett ki a magyar előadásokra.

Hat évig mint helyettes tanár hatszáz forintnyi évi jutalom mellett működvén, egy úttal négy évig a dékán-ságot is viselte, végtére 1834-ben december huszonharmadikán a leiró boncztan rendes tanárává neveztetett.

Mint tanár kötelességeit ritka lelkiismeretességgel teljesítette, előadási óráit legnagyobb pontossággal tartotta, a bonczteremben minden nap legalább egy óráig tartózkodott, és későbbben gyengülő egészsége által sem engedte magát visszatartóztatni ezen hivatása buzgó teljesítésétől.

Előadásait kellemes hanggal, igen érthetően tartotta, és mindig az illető boncztani készítmény pontos magyarázatával kísérte.

A gyakorlati boncztan tanulóinak asztalonként a készítmények kidolgozásában tanácsával szolgált, az illető

készítményeknek tanítványai általi demonstrációját soha el nem mulasztotta, — és különösen azon volt, hogy az emberi holttest iránti tisztelet fönntartassék!

Mint előljáró tanítványai irányában nyájas ugyan, de egyszersmind szigorú vala.

Ezen szigorúságánál fogva tanítványai tartottak ugyan tőle, mert a szorgalmatlanok és azok iránt, kik vizsgálati kérdéseire megfelelni nem tudtak, semmi elnézéssel nem volt; de egész tanári működése alatt nem fordult elő eset, hogy e miatt ellene panasz történt volna; mert szigorú igazságos volt, származásbeli vagy vallás-különbséget e tekintetben nem ismert.

Csásusz összesen harminczegy évig működött tanszékén, és ezen körülménynek tulajdonítható nagy részt betegségének nemcsak haladása, de szomorú vége is.

Ehhez járult előadásainak szerencsétlen helyisége; mert az előadási terem oly szűk volt, hogy már az akkori hallgatók fele száma is teljesen megtölté; nem csoda tehát, hogy annyi ember kigözőlgése folytán, ahhoz járulván még télen a fütési, nyáron pedig a természetes hőség, a levegő sokszor fuldoklásig megromlott.

Valóban szívreható volt látni, miképen vörösödött el minden előadás után izzadsággal borított arcza; gyorsított légzése fárasztó és köhögéstől félbeszakasztva, már akkor is némelykor vérköpéssel párosult. Csász és köszvény bántalmai, melyek mindig az izületek fájdalmas megdagadásával, sőt nem egyszer szívlob-tüneteményekkel valának egybekötve, bizonyosan innen vették származásukat.

A tanszék végleges betöltésére, 1833-dik évben hirdetett pályázatnál, mely Bécsből pecsét alatt küldött három kérdés írásbeli megfejtésében, továbbá meghatározott boncztani készítmény kidolgozásában és annak szóbeli előadásában állott; — csak egy versenytársa, az államorvostan tanára, Rupp János volt.

Az előbbség iránti határozat, miként az, a hivatalos felterjesztésből kitünik, nem olyan könnyű volt, — mind két pályázó nagy tudományosságot fejtvén ki, míg végre

Császnak az egyetem körül jegyzői, különösen pedig dékáni és hat évi helyettes tanári minőségében szerzett érdemei, az ő részére döntötték el az ügyet.

Ámbár a boncztnak akkor még gyakorlati iránya nem igen volt, és az csak lassan, nevezetesen angol és francia példák nyomán emelkedett jelentőségre, — Csász felfogta a haladás szellemét, átlátta, hogy az emberi boncztant csakis hullán lehet tanítani és tanulni.

Igy, miután rendes tanárrá neveztetvén, — szabadban és önállóbban működhetett, — első és főgondját mindjárt a hullák számának gyarapítására fordította, hogy ily módon minden tanulónak gyakorlati kiképzésére alkalom nyujtassék, mit csak sok fáradozás után, az illető polgári és katonai kórházi igazgatóságok és hatóságok útján sikerült kivinnie.

De miután a boncztni intézet kiadására évenként csak harmincz forint volt utalványozva, a többi költséget saját erszényéből fedezte.

Igy e nagylelkű férfiú az orvosgyakorlat terén fáradságosan szerzett jövedelmének egy részét, évenként tanszékének szentelé, sőt külföldi utazásai alkalmával, még némely boncztni készítményeket és eszközöket is hasonlólag sajátjából szerzett intézetének emelésére.

Bölcsen átlátván továbbá, hogy Hempel-nek előadási fonalul kiszabott tankönyve korának többé meg nem felel, azon volt, hogy Hyrtl leiró boncztna 1849-ben magyarra fordíttassék, a minek eszközléséhez nem csekély pénzáldozattal járult.

Az összes orvosi tudományok, de főleg saját szaka körében, nagy olvasottsággal birt, valamint orvosi munkák megszerzésére minden évben több száz forintot fordított, különösen a boncztni irodalom érdekesb, bárminő drága termékeit megrendelte, de nemcsak megrendelte, hanem el is olvasta.

Egyáltalában, hogy az életben korántsem oly tudós-nak ismertetett, mint a milyen volt: azt csak szerénysége okozá, melynél fogva soha tudományával tündökleni nem akart.

Széles tudományos ismeretei még inkább növekedtek Schordann tanártársa legbensőbb barátsága által, kinek

sokféle tudományos kutatásait nagy figyelemmel kísérte.

De különösen rendkívüliek voltak ethnographiai ismeretei, melyeket szintén — Schordann tanártársa kíséretében — azon nagy utazásai alkalmával szerzett, melyekre rendszeren az egész őszi szünidőt fordította.

Igy legelőször beutazta Magyar- és Erdélyországot, melléktartományaival együtt, azután az osztrák birodalom minden részét; boldogult atyám kíséretében 1838-ban egész Németfont, mely alkalommal a német orvosok és természetvizsgálóknak Berlinben tartott egyetemes vándorgyűlésén is részt vett.

Utóbb meglátogatta Belgiumot, Hollandiát, Francia- és Angolországot, Algirt; — Margó tanár kíséretében Spanyolfont és Portugalliát; később Oroszországot; Rupp és Sangaletti tanárok társaságában pedig Helvetziát és Olaszfont; mely alkalommal Romában, XVI. Gergely pápánál hódolatteljes tiszteletét tette.

Ezek után szándékba vett keleti utazását betegeskedése miatt abban hagyni kénytelenült.

Csász Márton tiszta magyar érzelmű szülői példájára, egyike volt a legjobb hazafiaknak; szerette magyar hazánknak jóllétét, és nemzeti kifejlődésünk érdekeit melegen szíven viselte, azok mindenképi előmozdítására mindig áldozatkésznek mutatkozott.

De bölcs élettapasztalatainál fogva, melyeket Európa majdnem minden nemzeteivel való érintkezése által szerzett, átlátta és nem egyszer ki is mondotta, hogy hazánk és nemzetünk felvirágzását és nagyságát, csak a haladó műveltség honosítása, nem pedig erőhatalom útján biztosíthatni.

Tudományos és hazafias érdemei elismerésül, 1848-ban május elsején az akkori alkotmányos vallás és közoktatási miniszter báró Eötvös József által, miniszteri tanácsossá, és a magyar királyi egyetem alelnökévé neveztetett, mely méltóságát azonban csak 1849. február elsejéig viselte.

A szerencsétlen 1848/9-iki események után, az ostrom-állapot ideje alatt nemcsak bántatlanul maradt, hanem

jelleme által általános tiszteletet és bizodalmat vivott ki magának.

1855-ben a fennállott budai helytartósági osztály által, az ottan rendszeresített közegészségi bizottmány általandó tagjává neveztetvén, különösen egyetemi ügyeink körül hasznos és tevékeny részt vett, és 1859. márczius huszonhetedikén, midőn végre mint magyar királyi egyetemi tanár, fél fizetéssel nyugalmaztatott, — egyszersmind kir. tanácsosi czimmal ruháztatott fel.

Igy kilépett ugyan a magy. kir. tudományos egyetem tevékenysége köréből, de élte végeig ötlet őszintén tisztelő tanártársaival, folytonos közlekedésben maradt, bölcs tanácsával mindenkinek szolgált, és egyetemünk sorsa és állapota iránt legnagyobb érdekléssel viseltetett.

Nyugalomba tételét azonban, a mint azt gyakorlati tapintatánál fogva előre látta, nem élvezhette sokáig; mert alig másfél év múlva, 1860. szeptember tizennegyedikén, két órakor délután, nemes lelke porlékony testét, melyben hatvannégy évig és tizenhat napig honolt, elhagyván, jobb létre szenderült.

Valóban szívreható volt látni, miképen fogyott mindinkább az utolsó hónapokban az azelőtt szép alkotású teste, — arcza viasz-fehérré sáapult, nagy sötét szemei még nagyobbaknak látszottak, szava elgyengült, lélekezete megnehezült, és lehajtott fejjel, összetett kezekkel, összegörnyedve ülni kénytelen, — többnyire imádkozott.

Lelki tehetségei teljes használatában egész a halálát megelőző napig maradt.

E napon még búcsút vett tőlem, hideg kezével szorítván az enyémet, legközelebb beállt a haláláról, Isten irgalma iránti hitéről, legnagyobb önmegadással szólott...

Azon estve áthelyezteté magát ugyan azon lepedővel beterített ágyba, melyben nyolcz és fél év előtt édes anyja meghalálózott; — sőt még azon két ezüst pénzt is maga mellé tétette, melyek forrón szeretett anyjának szemeit örökre lezárák, — meghagyván, hogy azok nála is hason czélra fordítassanak.

A következő nap reggelén nem volt képes beszélni, a körüllevőknek búcsút intett, míg délfelé öntudatát egészen elveszté, és néhány óra múlva élni megszűnt.

Császár életében nemcsak Isten negyedik parancsolatját szülői iránt szentül tartotta, a szegények valóságos jóltevője vala, hanem gyakorlati keresztény erényei mellett, katolikus egyházunknak ritka példás buzgóságú híve volt, édes anyjának vallási szelleme szállván reá.

Mindazok, kik közelebbről ismerték, tudják, minő pontossággal és lelkiismeretességgel felelt meg, vallásunk terheiből köteleseinek; tudják, miként vasár- és ünnepnapokon a szentmise hallgatását soha el nem mulasztotta, — a rendes böjti napokat, míg egészsége engedte, szorosán megtartotta, — egész életében, ugyszólván halála napjáig, semmi által sem tartatta vissza magát, hogy a déli harangozás alkalmával, az „Urangyalát“ áhíthatosan el ne mondja.

Magán erényei közül különösen hármatot tartok felemlitendőnek.

Az első haladatosága volt, melylyel egész életén át azok iránt viseltetett, kik iránt lekötelezve érzé magát.

Igy tanszéki elődje Stáhly Ignácért, ki Buda várában, ostroma idején, meghalálózott, a Ferenczrendűeknél, saját költségén ünnepélyes gyászmisét mondatott.

Második erénye volt, hogy az Ur imádságának ötödik pontját szentül megtartotta; ha bántalmat szenvedett, azt nem csak szóval, de teljes szívéből megbocsátotta, a gyűlölség és bosszúállás szenvedélyét nemes szíve nem ismerte.

Harmadik ritka és nagy erénye volt, hogy minden férfiúi büszkesége és szilárd jelleme mellett is, nem szégyelte netalán elkövetett sértéseit, legkisebb hibáit nyíltan elismerni, azokat minden kitelhető módon jóvá tenni, mire nézve áldozatot nem kimélt, bőkezűsége pedig valódilag fényes volt.

Igy, ezen nemes lelkű férfiúnak egész élete csak az Isten szent törvényeinek, a felebaráti szeretet műveinek, hazájának, és a tudománynak volt szentelve.

Igy, ezen polgári eredetű férfiú, tudományos buzgósága és szerénysége által, oly állásra vergődött, melyet csak kevesen érhetnek el: kiérdemlett köztisztelete és bizodalma által irigylésre méltó tekintélyre tett szert.

Igy, ezen szegény szülőktől származott férfiú, fáradhatatlan szorgalma, józan takarékosága által, ritka becsületessége és önzéstelensége mellett is, közel 100,000 forintra menő vagyont szerzett.

És valamint egész életében minden tette, keresztény erényei és nemes gondolkodásának kifolyása volt, úgy épen tizen négy hónappal halála előtt irt végrendelete, annak tökéletesen megfelelt, hogy méltán mondhatni „finis coronat opus.“

Nevezetesen, édes anyja halála után is, iránta folytonosan tartott fiúi szereteténél fogva, meghagyta „hogy holtteteme pompa nélkül a köztemetőbe takaríttassék, édes anyja hült teteme pedig a ferenczrendű templom kriptájából kivéttessék, és mellé tétessék.“

Igy, testvéri gyengéd szeretetét azzal bizonyította be, hogy János öcsését, nemcsak a rendelt hagyományok kifizetése után fenmaradó mindennemű vagyona örökösévé nevezte, hanem egyszersmind azon kívánatát is kijelentette, hogy arról gondoskodják, miszerint életpályájának bevégeztével mellette örök nyugalomra tétessék.

Barátjairól és tisztelőiről megemlékezvén, néhány nappal halála előtt ékszerait, részint maga azok közt osztogatta ki, részint lepecsételve és czimezve „baráti emlékül,“ számukra hagyta.

Még a volt boncztoni szolga hűségét is azzal jutalmazta, hogy neki ezerkétszáz forintot hagyományozott.

Azon felül szerzett vagyonából 35.000 forintot hagyott nemes és kegyes czélokra.

Nevezetesen — vallásos érzületénél fogva — ötszáz forintot a lipótvárosi templom felépítésére, és száz forintot a Szent-István-társulatnak.

Szülővárosa Felső-Bánya és elődei lakhelye Nagy-Bánya iránti szeretete és tisztelete jeléül, az ott lévő beteg-ápoló intézetnek összesen nyolczszáz forintot hagyott; továbbá különös tekintettel ezen két város szerencsétle-

neire, a vakok pesti — és a siketnémák váczai intézetében, egy-egy növendéknek tartására alapítványt tett, melynek teljesítésére ötezerháromszázötven forint szükségeseltetett.

Buda-Pest iránti háladatosságából: e két város szegényei számára összesen háromszáz forintot; a szegényeket ápoló nőegyletnek kétszáz forintot; továbbá a pesti polgári kórháznak és a budai irgalmasok kórházának összesen háromszáz forintot; a pesti gyermekkórháznak pedig ezerötven forintot, ugymint egy ágy-alapítványt hagyott.

Hazánk és nemzetünk tudományos és szépművészeti érdekei előmozdítására: a magyar tudós Akadémiának ezer forintot, a természettudományi társulatnak kétszáz forintot, és a nemzeti színház nyugdíjintézetének száz forintot rendelt.

A magyar királyi egyetemi orvoskari könyvtárnak: minden orvos és természettudományi munkáit, a leíró boncztoni intézetnek Oberhäusler-féle párizsi górcsovét hagyományozta.

Igy továbbá jószívűsége indítá, hogy elszegényedett orvoskari tagok felsegélésére, valamint beteg orvos és sebész tanulók ápolására összesen négyszáz forintot hagyott.

De mindezt felülmúlja azon fényes alapítványa, melyet Csász atyai módon az orvossebészi pályára készülő szegény ifjak felsegélésére tett, melynek értelmezésére sajátkezűleg írott szavait idézni szükséges:

„A t. cz. orvostanári testületnek, — úgy mondá, — valamint egyes tagjainak, hálás köszönetemet nyilvánítom baráti hajlamukért és kegyeletükért, melylyel irántam viseltetni sziveskedtek, ez bátorít jelenleg is, hogy az igen tisztelt tanári testületet fölkérjem, miszerint általam alapított ösztöndíjnak kezelését kegyesen elvállalni méltóztatnék.“

„Hagyok a fent nevezett célra tizenkétezer forintot földtehermentesítési papirokban, melynek öt száztóli kamatja, ugymint hatszáz forintjával, adassék vallás különbség nélkül, négy jó erkölcsű, szorgalmas, szegény, magyar orvostanulónak, és két hasonló tulajdonokkal felruházott sebésztanulónak.“

Ime ezen nagy keresztény és hazafi utolsó akaratjának nevezetesebb pontjai, azon hagyatéka felett, melyet fáradságosan mint gyakorló orvos szerzett, és a melyről bátran mondhatni: szenvedőktől, de nem szegényektől nyerte, — és nagyrészt szenvedőknek, de egyszersmind szegényeknek hagyta!

* * *

Ime, ez volt tehát Istenben boldogult Csásusz Márton életfolyama, kinek elvesztését nemcsak Budapest városában, hanem széles magyar hazánkban, sőt ennek határain túl is számtalan család siratta meg, ezelőtt harminczhárom évvel!

Dicső emlékezetéről azonban ily hosszú idő alatt sem felejtkezett meg, sőt évenként felújítja azt a kegyelet; midőn a hálás pályatársak testülete halottak napján, a kerepes-úti köztemetőben, a nemzet jelesei közt Csásuzsról is megemlékezik utolsó földi nyughelyénél.

Mindazáltal nem lesz fölösleges e helyen is még felújítani eszményi nemes életének ama jellemzően szép vonását, hogy a midőn az egyetemen, boncztani előadásai közben megszólalt a déli harangszó, — letevé a bonczkést, s így szólott hallgatóihoz: „Most pedig, uraim, adjunk hálát Annak, ki e remekművet alkotá!“.... És a tudós halkán imádkozott!

Sz. K.

Valódi nagyság.

— Pátkánián Ráfáel költeménye. —

*Menj, nézz fiam, a nagy világba szét, —
Hogy megszerezd a nagyság hírnevét! . . .*

*S ment a fiú, izzadva fáradott,
Halomra gyűjtött kincset és vagyont, —
Kérkedve kérdi atyja nézetét:
Megérdemli-e a nagyok nevét?*

*Nem, nem, habár a börze fénye vagy:
Nagy ember ám azért te még se vagy!*

*Ment, felkereste a bölcsek körét
S csak tudományban lelte örömet;
Kérkedve kérdi atyja nézetét:
Megérdemli-e a nagyok nevét?*

*Nem, nem, habár tudósok dísze vagy:
Nagy ember ám azért te még se vagy!*

*Csuhát öltött, és remetévé lett,
Böjttel, imával, sok nagyot művelt;
Kérkedve kérdi atyja nézetét:
Megérdemli-e a nagyok nevét!*

*Nem, nem, habár erények hőse vagy:
Nagy ember ám azért te még se vagy!*

*Ment, s lett belőle híres hadvezér,
Majd győztesen csatákból visszatér;
Kérkedve kérdi atyja nézetét:
Megérdemli-e a nagyok nevét?*